

8. Abramson S. Metamodernism: The Basics. *Huffpost* viewed 12 Dec 2014. URL: https://www.huffpost.com/entry/metamodernism-the-basics_b_5973184 (дата звернення: 05.11.2024).
9. Böhme G. Atmosphäre als Grundbegriff einer neuen Ästhetik. *Atmosphäre: Essays zur neuen Ästhetik*. Suhrkamp Verlag. 2013. Pp. 21–48.

КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ДІСЛОВА *КОВБАСИТИ*

Валентина Калько,

*доктор філологічних наук, професор кафедри
українського мовознавства і прикладної лінгвістики,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
E-mail: mkalko@ukr.net*

Мова не просто відображає довкілля, а передовсім фіксує інтерпретацію навколишнього світу, оскільки будь-які пізнавальні процеси нерозривно пов'язані з творчим осягненням, проникненням у сутність непозначеного, намаганням збагнути й зрозуміти невідоме. Номінативні механізми ґрунтовані на практичному досвіді, сенсорних можливостях, модусному сприйнятті, культурній належності індивіда тощо. Поява когнітивної парадигми в лінгвістиці зумовила модерне розуміння процесів номінації, які почали трактувати як єдність структур знання, досвіду, емоцій, оцінок, уявлень, асоціацій, стереотипів етносу тощо (Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, В. П. Олексенко, О. О. Селіванова, М. І. Степаненко й ін.).

Проекція когнітивних механізмів сприйняття світу дійсності людиною на дослідження номінативних процесів уможливила залучення до пояснення процесів творення мовних знаків різних психічних механізмів, пізнавальних можливостей етносвідомості, що спричинило новітнє трактування сутності мотивації. У річищі когнітивної ономасіології мотивацію розуміємо, слідом за О. О. Селівановою, як наскрізну лінгвопсихоментальну операцію формування ономасіологічної структури на підставі вибору мотиватора (-ів) із мотиваційної бази структури знань про позначене у складній системі зв'язків різних пізнавальних функцій етносвідомості [2, с. 480]. Активація таких зв'язків зумовлена або усвідомленням відносно об'єктивних ознак позначуваного, або їхнім асоціативно-образним, оцінним, парадоксальним сприйняттям номінаторами.

Усередині самої мови весь її еволюційний поступ пов'язаний із безперервним переходом від мотивованого до довільного й від довільного до мотивованого [5, с. 169]. У більшості випадків ономасіологічні структури мовних знаків виражають усвідомлені номінатором знання, оцінку, емоції, почуття, відчуття. Однак між раціональним і чуттєвим пізнанням кордони досить хисткі й розмиті, адже, на думку Ш. Баллі, ми не завжди думаємо й говоримо, керуючись здоровим глуздом, почуття інколи беруть гору над логікою, тому в мові немає двох чітко розмежовуваних одна від одної систем:

системи логічних і системи афективних значень [6, с. 23]. Мотивації протиставлена псевдомотивація, яку характеризують довільний зв'язок між значенням ономасіологічних ознак і змістом номінативної одиниці. Псевдомотивованість характеризує відсутність у структурі знань про позначене когнітивного відповідника мотиватора. Як слушно зауважує Ф. де Соссюр, «не існує мов, де немає нічого мотивованого; але неможливо собі уявити й таку мову, де мотивованим було б усе. Між двома цими межами існують усілякі різновиди» [5, с. 168].

Псевдомотивати не тотожні немотивованим знакам, оскільки мають умовний, формальний мотиватор та парадоксальну внутрішню форму, семантика мотиватора ніяк не впливає на формування значення слова [2, с. 611]. На думку А. П. Загнітка, псевдомотивація є одним із різновидів мовної гри, побудованої на підміні мотиваційного слова [1, с. 158]. У процесі псевдомотивації спостерігаємо жартівливе сприймання похідного слова, орієнтоване на мовну гру, унаслідок чого відбувається деактуалізація ономасіологічної структури й потужне висвячування ономасіологічної ознаки, що породжує різні ефекти у свідомості адресанта.

За допомогою CQL-запиту з Генерального регіонально анотованого корпус української мови вилучено 260 контекстів слововживання дієслова *ковбасити*; 54 – *ковбаситися*, 18 – *наковбасити*, 17 – *поковбасити*, 17 – *перековбасити*, 13 – *поковбаситися*, 12 – *заковбасити*, 11 – *поковбасити*, 9 – *розковбасити*, 7 – *відковбасити*, 4 – *наковбаситися*, 3 – *проковбасити*, 2 – *відковбаситися*, *перековбаситися*, 1 – *доковбаситися*, *вковбасити*. Така лінгвокреативність словотворчих процесів засвідчує потужну актуальність й запотребованість у слововжитку мовних знаків.

Дієслово *ковбасити* і його похідні є псевдомотиватами, оскільки його ономасіологічна структура жодним чином не пов'язана з мотиватором *ковбаса*. Воно не зафіксоване в «Словнику української мови» в 11-ти томах, але вже лексикографічно опрацьоване в «Словнику української мови» в 20-ти томах, де має чотири значення. Відзначимо, що жоден зі словників не репрезентує семантики досліджуваної лексеми, представленої в «Словнику полтавських говорів»: «1. Погано, невміло прати білизну; 2. Довго, погано виконувати якусь роботу» [4, с. 62]. На жаль, сучасні словники української мови також втратили вербатив *ковбаситися* – «качатися в багнюці», зафіксований ще у словнику Бориса Грінченка [3, с. 262], однак він продуктивно вживаний українськими письменниками ХХ століття з іншими значеннями, пор.: *Влітку цілими днями Порфир на річці, ковбаситься у воді, стрибає з гілляк, пірнає на ямах без акваланга* (Олесь Гончар, Бригантина); *Юрій Іванович ... став повільно сідати на підлогу, не забувши при цьому акуратно підсмикнути штани, аби не ковбасилися на колінах* (Ю. Щербак, Знаки).

Досить оригінальні псевдодеривати зафіксовані в художніх і медійних текстах, де їхній зміст можна вивести лише в контекстуальному оточенні, пор.: *Неймовірний пейзаж за вікном зі шупальцями вантів у саргасових водах Дніпра відбився фактурою у твоїх мізках, відковбасився яскравими спогадами, бо де*

ще у світі є місце, де за скромну платню можна орендувати цілий готель з шикарним видом на місто-мільйонник? (М. Камиш, Київ-86), відковбаситися – «запам'ятати»; Ой, ціла купа таких пісень. Особливо активною була минула зима, «наковбасилось» багато треків, як і сольних, так і речі з якимись іншими музикантами, колегами (lirloom.com.ua), наковбаситися – «створити, написати».

Отже, в процесі номінації спостерігаємо руйнування традиційних словотвірних зв'язків, ономасіологічна структура ані асоціативно, ані оцінно не пов'язана з ономасіологічною ознакою, яка власне й створює нові, неочікувані конекції, що збуджують свідомість, привертають увагу. Семантика псевдомотивата абсолютно відчужена від узуального змісту мотиватора і не спроектована на справжню структуру слова. Створюючи такі мовні знаки, номінатор наділяє їх підвищеною експресивністю, новизна й незвичність форми, виведення змісту слова слугують засобами жарту, дотепу мовної витівки, створеної задля розваги. Продуктивність псевдомотиватів засвідчує колосальну вербальну креативність українського етносу.

Список використаних джерел:

1. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк: ДонНУ, 2012. 426 с.
2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2010. 844 с.
3. Словарь української мови / Зібрала редакція журналу «Киевская старина» / Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко : у 4 т. Т. 2. Київ, 1907. Фотомеханічне перевидання НАН України. Київ, 1996. 588 с.
4. Словник полтавських говірок / за ред. В.Ващенко. Харків: Держуніверситет, 1960. Вип. 1. 107 с.
5. Сосюр де Ф. Курс загальної лінгвістики. Київ : Основи, 1998. 324 с.
6. Bally Ch. Traité de stylistique française. Paris: Nache, 1959. 284 p.

«ВИДОВИЙ КОНТРАСТ» ЯК АСПЕКТУАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНОГО ДИСКУРСУ Т. ШЕВЧЕНКА)

*Микола Калько,
доктор філологічних наук, професор кафедри
українського мовознавства і прикладної лінгвістики,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
E-mail: mkalko@ukr.net*

Урахування загальнотеоретичного й аспектологічного доробку української функційно-категорійної граматики [1], лінгвофілософської теорії дієслівних класів З. Вендлера [4], двокомпонентної теорії виду [5] уможливило висунення наукової гіпотези, основними складниками якої є, з одного боку, система аспектуальних класів як регуляторів видової поведінки дієслова, а з іншого –